

GEMEENTEARCHIEF ZAASTAD

Zoekwijzer Oud-Rechterlijke archieven

Inhoud

Het Gemeentearchief Zaanstad bezit de oud-rechterlijke archieven van:

- De Hoge Heerlijkheid Assendelft (1556-1811), OA-0005
- De Banne Krommenie (1588-1811), OA-0006
- De Banne Oostzanen (Oostzaan en Oostzaandam) (1609-1811), OA-0007 en OA-0024
- De Banne Westzaan (Westzaan, Westzaandam, Koog aan de Zaan, Zaandijk en Wormerveer) (1688-1833), OA-0008

Een banne of ambachtsheerlijkheid is een rechts- en bestuurseenheid van vóór de Franse tijd en de instelling van gemeenten.

Het oud-rechterlijk archief (ORA) is een belangrijk overheidsarchief. Het bevat alle bewaarde documenten van de bestuurders van de bannen: de schout en schepenen, de bannesecretaris, de thesaurier (penningmeester) en de weeskamer.

De oudste documenten dateren uit de 16^e eeuw. In principe werden de bannen in 1811 opgeheven en werden gemeenten gevormd. Maar omdat het nog jaren duurde voordat alle zaken waren afgehandeld (dit geldt met name voor de weeskamers), bevinden zich in het ORA ook documenten van latere datum.

Hierna volgt een korte beschrijving van de meest voorkomende archiefbescheiden in het ORA:

De schepenrol

De schepenrol was oorspronkelijk een rol papier waar de voor de schepenbank behandelde rechtszaken op werden beschreven. In de archieven van het GAZ zijn zulke rollen niet aanwezig. De 'schepenrol' bestaat uit boeken. Het gaat in alle gevallen om vrijwillige burgerlijke rechtszaken, zoals geld/schulden, burenruzies e.d. De partijen (eiser en gedaagde) werden meestal door advocaten vertegenwoordigd. De taal in de rollen is nogal plechtig, maar er komen vaak aardige en onverwachte zaken in voor.

Boedelvereffeningen

Wanneer na iemands overlijden moeilijkheden over de erfenis ontstonden, dan kon men die door de schepenen laten afhandelen. Dat levert af en toe hele uitgebreide dossiers op, waarin allerlei papieren uit d boedel kunnen zijn opgenomen. Een mooi voorbeeld hiervan is het ziekenjournaal dat scheepschirurgijn Jan de Wit in 1776 aan boord van een VOC-schip bijhield en dat in het ORA van Westzaan is opgenomen.

Transportakten

Om een huis of een stuk grond te verkopen, was men tot 1811 verplicht dit aan te geven bij de schepenen van de banne waarin het te verkopen onroerend goed lag. De schepenen maakten een transportakte op. Die akten beginnen vaak al in het einde van de 16^e eeuw. Ze werden in de boeken ingeschreven en voorzien van een index: een alfabetische lijst van kopers en/of verkopers. NB deze alfabetisering is vaak op voornaam. In de transportregisters werden ook vaak de hypotheken geregistreerd.

Hypotheken

Ook in oude tijden werd geld geleend om een huis of een stuk grond te kunnen balen. Hypotheken werden voor de schepenen vastgelegd. Ook hiervan is vaak een index gemaakt. Een voor de Zaanstreek met zijn vele molen interessante vorm van hypotheek is dat 'wegens verleend windrecht'. Om een molen te laten draaien moest men van de Staten van Holland 'de gerechtigheid van de wind' verkrijgen. Dat gebeurde vaak tegen een jaarlijkse erfpachtsom. In de hypotheken wegens verleend windrecht verklaart de molenaar dat hij zijn goederen (de molen en evt. ook andere goederen) garant stelt voor de betaling van de pachtsom. Hypotheken werden soms tussen de transportakten genoteerd, maar vaak ook in aparte registers.

Veilingen

Veilingen van onroerende en roerende zaken mochten alleen na toestemming van de schout worden gehouden. Ze werden gehouden door een notaris (de documenten bevinden zich dan in het notarieel archief) of door de schout en een secretaris van de banne, die dan als zogenoemde 'vendumeesters' optraden. Op de meeste veilingen werden huizen en stukken grond geveild, maar ook uiteenlopende zaken als complete molens met inboedel en voorraden of walvisschepen. De veilboeken geven de datum van de veiling en de herkomst van de geveilde zaken. Elke geveilde zaak werd benoemd, inclusief de naam van de koper en het geboden bedrag. Kopen en verkoper betaalden beiden een bedrag aan de vendumeesters als salaris.

Eenmaal per jaar, meestal in januari, werd een algemene veiling van landerijen gehouden. Daarbij was het veilsalaris een vast, laag bedrag. Voor deze veilingen was altijd veel belangstelling. Zij werden in de wandeling 'custebode' genoemd.

Boelhuisboeken

Een boelhuis was de veiling van de volledige inboedel van een persoon of. Het ging vaak om nalatenschappen en soms om failliete boedels.

Zo werd er in 1763 in Westzaandam boelhuis gehouden van de 'insolventen en verlaaten boedel van den fugative (voorvluchtige Maartje Edelman, weduwe Capt. Jurian Schonevelt'. De veiling werd genoteerd in registers die er ongeveer zo uitzien als de veilboeken. De bijlagen bij de veil- en boelhuisboeken leveren soms aanvullende informatie op.

Weeskamer

De weeskamer hield toezicht op de erfenissen van wezen en halve wezen, en was iets anders dan een weeshuis.

Als een van de ouders was overleden, diende de nalatenschap door de overgebleven echtgenoot aangegeven te worden bij de weeskamer. Dat was verplicht, tenzij de ouders bij een notaris hadden vastgelegd dat zij de weeskamer secludeerden (uitsloten). Zij moesten dan wel vastleggen wie bij hun overlijden voogden over de nagelaten kinderen zouden zijn.

De weeskamer regelde alles en beheerden namens de kinderen geld en goederen en belegden om de erfenis in stand te houden de gelden. Als de kinderen meerderjarig werden (door leeftijd of huwelijk) dan konden zij bij de weeskamer hun erfenis opvragen. De weeskamer legde dan rekening en verantwoording af en betaalde uit.

Na 1810 werden de taken van de weeskamer door de moderne rechterlijke organisatie overgenomen, maar de reeds in beheer genomen nalatenschappen werden afgehandeld. In 1852 werden de weeskamers bij wet opgeheven en werden de nog resterende nalatenschappen en andere zaken afgewikkeld door de Algemeene Commissie van Liquidatie.

Enkele interessante onderdelen van de weeskamerarchieven zijn:

- De registers van seclusie, waarin genoteerd werd wanneer de weeskamer bij notariale akte was uitgesloten van het beheer van erfenissen.
- Registers van benoeming van voogden, waarin vaak familierelaties zijn te vinden

- Staatboeken waarin de erfenis werd vastgesteld en genoteerd werd wanneer deze werd uitbetaald.
- Kalisboeken waarin de genoteerd werd dat de langstlevende ouder verklaarden dat er niets te erven viel, of dat de erfenis minder dan f 35 bedroeg. Omdat dit vaak gebeurde, waren hiervoor voorbedrukte formulieren beschikbaar.
- Boedelpapieren. Niet van alle boedels zijn de boedelpapieren bewaard, maar als ze bewaard zijn, kunnen zij een rijke bron van informatie zijn.

Zoeken in de collectie

De Oud-Rechterlijke archieven van de Zaanstreek zijn digitaal raadpleegbaar.

U vindt de betreffende inventarissen door in de zoekbalk *oud rechterlijk* in te typen, eventueel gevolgd door de naam van de banne (of het toegangsnummer van het betreffende archief zoals op pagina 1 genoemd, bijvoorbeeld OA-0005).

U klikt op de resultaten binnen de archieven, waarna de betreffende inventarissen worden getoond.

The left screenshot shows the ZNSTD Gemeentearchief homepage. The search bar contains 'oud rechterlijk'. A dropdown menu is open, showing options like 'Archieven', 'Bibliotheek', 'Personen', and 'Beeldbank'. The right screenshot shows the search results page. The search term 'oud rechterlijk' is entered, and the results are displayed in a grid. The 'Archieven' category is highlighted with a red circle, showing 10 results. Other categories like 'Beeldbank', 'Personen', and 'Bibliotheek' show 0 results.

Klik de inventaris van de door u bedoelde banne aan. Onder de inventarisnummers vindt u de scans.

The left screenshot shows the search results page for 'oud rechterlijk'. It displays a list of 10 search results. The first result is 'OA-0001 Oud Rechterlijk Archief Westzaan 1800 - 1811'. The right screenshot shows the details of an inventory item. The title is 'Oud Rechterlijk Archief Oost-Zaandam'. The 'Inventarissen' section is highlighted with a red circle, showing a list of inventarissen. The first inventory item is 'OA-0007 Oud Rechterlijk Archief Oost-Zaandam'.

Uw zoekterm komt voor in de titel en/of de kenmerken en in de vetgedrukte onderdelen van deze archieftoegang.

OA-0007 **Oud Rechterlijk** Archief Oost-Zaandam

- Kenmerken
- Inleiding
- Inventaris

• 498 Preferentierol

• 499 Gerechtelijke boedelvereffeningen

■ 500-505 Register van transporten en hypotheke

Toon details van deze beschrijving ►

• 500 1795 (6 okt.)-1797 (23 dec.)

• 501 1798 (2 jan.)-1801 (24 dec.)

• 502 1802 (23 jan.)-1806 (15 apr.)

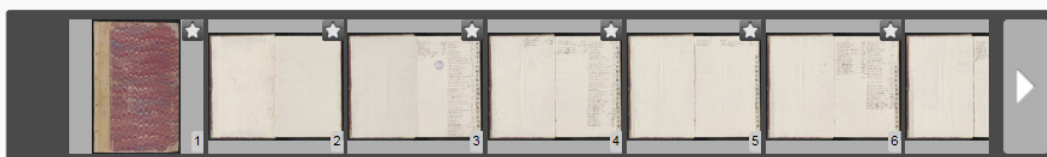
OA-0007 Oud Rechterlijk Archief Oost-Zaandam

Inventaris

500-505 Register van transporten en hypotheke

502 1802 (23 jan.)-1806 (15 apr.)

1 ►

laatste wijziging 29-08-2017, 1 gedigitaliseerd, totaal 230 bestanden

• 503 1808 (12 juli)-1809 (20 juni)

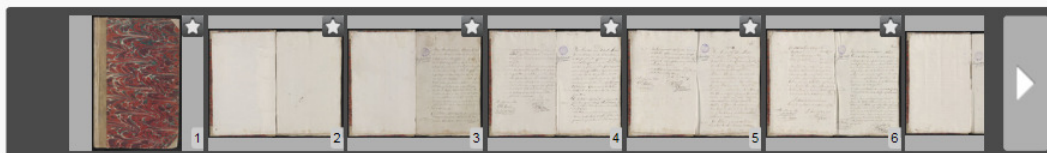
OA-0007 Oud Rechterlijk Archief Oost-Zaandam

Inventaris

500-505 Register van transporten en hypotheke

503 1808 (12 juli)-1809 (20 juni)

1 ►

laatste wijziging 29-08-2017, 1 gedigitaliseerd, totaal 303 bestanden